

דעת הרמב"ם באיסור קדשה

א

בתחילת הלכות אישות מנה הרמב"ם שתי מצוות: א. לישא אשה בכתובה וקידושין ב. שלא תיבעל אשה בלא כתובה וקידושין. ובפרק א' הלכה ד כתב הרמב"ם:

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו וזו היא הנקראת קדשה משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר (דברים כ"ג) לא תהיה קדשה מבנות ישראל לפיכך כל הבוועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה.

הראב"ד שם חלק על הרמב"ם:¹

א"א אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת בפי שגל עומדת לפרקים למשגל משמשת את הבית ופעמים למשכב ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא) פילגשים קדושין בלא כתובה. מכל מקום אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם, שאם כדבריו מפתה היאך משלם עליה ממון והלא לוקה עליה, אלא ודאי משהוצרכה לפתוי אינה קדשה.²

לדעת הרמב"ם כל הבוועל אשה בלא קידושין לוקה מן התורה, אף אם ייחדה לו ואינה מופקרת. וכן כתב המגיד משנה בדעת הרמב"ם, והוכיח כך ממה שמצאנו בכמה מקומות "חזקה

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", ואם לא היתה הפנויה שאינה מופקרת באיסור מן התורה לא היו סומכים על חזקה זו, "דאיסורא דרבנן כולהו אינשי לא זהירי ביה". וכתב המגיד משנה שהרמב"ם גרס בסוגיית הנשים המותרות למלך בגמרא סנהדרין (דף כא ע"א): "פלגשים קידושין בלא כתובה", בל בלא קידושין עובר בלאו שלא תהיה קדשה.

אבל בביאור הגר"א (אה"ע סימן כ"ו אות ח') הוכיח שלדעת הרמב"ם איסור קדשה הוא רק במופקרת. כך פסק הרמב"ם בהלכות נערה בתולה (פרק ב' הלכה יז):

אני אומר שזה שני' (ויקרא י"ט כ"ט) בתורה אל תחלל את בתך להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב הריני שוכר בתי הבתולה לזה לבוא עליה בכל ממון שארצה או אניח זה לבוא עליה בחנם שיש לאדם למחול וליתן ממונו לכל מי שירצה לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה.

שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון לא מלקות בשאירע הדבר מקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך שדבר זה אינו הווה תמיד ואינו מצוי אבל אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתמלא הארץ זמה ונמצא האב נושא בתו והאח נושא אחותו שאם תתעבר ותלד לא יודע בן מי הוא.

2 לפי הגרסה שברמב"ם הוצאת ר' שבתי פרנקל.

1 והשווה להשגת הראב"ד בהלכות נערה בתולה פרק ב' הלכה יז, שם כתב "אין קדשה אלא העומדת בקובה של זנות". וע' מגיד משנה שם.

ומה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים שהפילגש אסורה להדיוט ומותרת למלך, צריך להבין, שהרי אם יש איסור בפילגש מדוע המלך מותר, ואם הדבר מותר מדוע הדיוט אסור? כתב על זה רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג' סימן צ"ד):

"אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה" (ויקרא יט, כט). פירשו רבותינו (סנהדרין עו, א): כי בא הכתוב הזה להזהיר שלא ימסור אדם בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין... ולא הותרו פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא למלך, שאימתו מוטלת על הבריות, ולא יזנו אחרים עמה, על כן ייחוד המלך על הפילגש כעין אישות. ואחר היתר הפילגשים למלך גזרו רבותינו על כלה בלא ברכה שתהא אסורה על בעלה כנדה.

להלן נסביר את דברי רבנו יונה. והנה, אף שלמגיד משנה בהלכות אישות דעת הרמב"ם שיש איסור קדשה גם על פנויה שאינה מופקרת, רוב מפרשי הרמב"ם פרשו את כוונתו שאיסור קדשה הוא במופקרת (כסף משנה בהלכות נערה פרק ב' הלכה יז. וכתב שם שיש לדחוק שהרמב"ם בהלכות אישות סמך על מה שכתב בהלכות נערה, וכ"כ הלחם משנה בהלכות מלכים, הגר"א באה"ע סימן כ"ו אות ח', בית שמואל שם ס"ק ב' בשם מהרי"ט, אור שמח הלכות גירושין פרק י"א הלכה ג ועוד).

ב

מקור הדברים הוא בספרא (קדושים פרשה ז'): אל תחלל את בתך להזנותה יכול לא יתננה ללוי ולא יתננה לישראל תלמוד לומר להזנותה, לא אמרתי אלא חילול שהוא לשם זנות, ואיזה זה זה המוסר לחבירו בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן המוסרת עצמה שלא

והמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקה הבעל והנבעלת משום לא תהיה קדשה ואין קונסין אותו שלא חייבה תורה קנס אלא לאונס ומפתה אבל זו שהכינה עצמה לכך בין מדעתה בין מדעת אביה הרי זו קדשה, ואיסור קדשה אחד הוא בין בבתולה בין בבעולה ולפיכך אמרו חכמים שהיוצא עליה שם רע בילדותה אין לה קנס כמו שבארנו שהרי זו בחזקת שהפקירה עצמה לדבר זה ברצונה.

ממה שכתב הרמב"ם "אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה וכו' והמכין בתו לכך הרי היא קדשה...", מוכח שאיסור קדשה הוא רק במופקרת. וצריך עיון ממה שמשמע בכותרת להלכות אישות, שכתב הרמב"ם "שלא תיבעל אשה בלא כתובה וקידושין", ומשמע שזהו איסור הקדשה שמבאר הרמב"ם בהלכה ד. וכן מפורש בספר המצוות (ל"ת שנ"ה) שכתב שם "שהזהירנו שלא לבא על אשה בלא כתובה ובלא קדושין והוא אמרו ית' לא תהי' קדשה מבנות ישראל".

על מה שכתב המגיד משנה שלדעת הרמב"ם פילגש היא בקידושין בלא כתובה, קשה ממה שכתב הרמב"ם בפירוש בהלכות מלכים (פרק ד' הלכה ד) שפילגש היא בלא קידושין:

וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופילגשים נשים בכתובה וקדושין ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד.

ומוכח שלרמב"ם הגרסה בגמרא היא "פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין", והעיר על זה הכסף משנה בהלכות אישות.

לשם אישות. ולא תזנה הארץ, מזנים הם הפירות, יכול על מעשה יחידי תלמוד לומר ומלאה הארץ זימה, ולא על מעשה יחידי.

רבי יהודה אומר הרי הוא אומר ותחניפי ארץ בתזנותיך וברעתיך, מהו עונשו של דבר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה, ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם.

רבי אליעזר בן יעקב אומר מתוך שהוא בא על נשים הרבה ואינו יודע על איזה מהם בא, והיא שקיבלה מאנשים הרבה ואין יודע מאיזה מהם קיבלה, שגג ונשא לבתו, שגג והשיאה לבנו נמצא הוא נשוי לבתו ובנו לאחותו נמצא ממלא את העולם ממזירים שנאמר זימה, זה מה הוא.

הגר"א הבין שפירוש "ולא על מעשה יחידי" הוא לא על המיוחדת לאיש אחד. וז"ל ביאור הגר"א (שו"ע אה"ע סימן כ"ו בסוף אות ח):

ומ"מ אף לדעת הרמב"ם באינה מופקרת לכל אינו לוקה וכ"ש במיוחדת לו לבדו וכמ"ש בת"כ שם יכול על מעשה יחידי ת"ל ומלאה הארץ כו' ר"ל דוקא במופקרת לכל ולא על המיוחדת לאיש אחד שאינו בל"ת אלא באיסור עשה לדעת רמב"ם ורש"י וכמ"ש הר"א מזרחי ע"ש ושלא כדעת הר"ב כאן ועב"ש.

המגיד משנה בהלכות אישות (פרק א' הלכה ד) כתב גם הוא שאפשר שביחיד יש איסור עשה דרחמנא אמר "כי יקח איש אשה ובעלה והיתה לו לאשה", דהיינו כשירצה לבא עליה יהיה באישות.³

אבל נראה שהרמב"ם למד פשט אחר בתורת כהנים. ע' בספר המצוות (ל"ת שנ"ה), שם מבואר מקור האיסור שלא לבא על אשה בלא כתובה וקידושין, ושזה לאו ולא עשה:

והמצוה השנ"ה היא שהזהירנו שלא לבא על אשה בלא כתובה ובלא קדושין והוא אמרו ית' לא תהי' קדשה מבנות ישראל. וכבר נכפלה האזהרה בזה הענין בלשון אחר והוא אמרו אל תחלל את בתך להזנותה. ולשון ספרא אל תחלל את בתך זה המוסר בתו פנויה שלא לשום אישות וכך המוסרת עצמה שלא לשם אישות.

ושמע ממני למה כפל לאו זה בזה הלשון ואי זה ענין הוסיף בו. וזה שכבר קדם מדיניו יתעלה שהבועל בתולה בין שיהיה מפתה או אונס אינו חייב שום עונש מן העונשים אלא קנס ממון לבד ושישא אותה כמו שהתבאר בכתוב (משפטי' כב, כי תצא כב), והיה עולה במחשבתנו כי אחר שזה הדבר אין בו זולת קנס ממון שיהיה דינו הולך כדין דבר שבממון וכמו שיש רשות לאדם לתת לחברו מממונו מה שירצה או יפטרנהו במה שיש לו אצלו שיהיה כמו כן מותר לו שיקח בתו הנערה ויתנה לאיש שיבעל אותה ויפטרנהו מזה אחר שזה זכות מזכיותיו, כלומר החמשים כסף שהם לאבי הנערה, או גם כן יתנה לו על תנאי שיקח ממנו כך וכך דינרים, והזהיר מזה ואמר לו אל תחלל את בתך להזנותה. לפי שזה שדנתי בו לענשו ממון לבד אמנם הוא כשיקרה שיפתה איש או יאנוס אבל שיהיה

3 וכ"כ לחם משנה אישות שם, אלא שצ"ע שהרי בכותרות הרמב"ם מנה את האיסור שלא תיבעל אשה בלא כתובה וקידושין כלאו ולא כעשה.

מוכח שיש איסור גם במיוחדת לו שאינה מופקרת לרבים:

...שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב הריני שוכר בתי הבתולה לזה לבוא עליה בכל ממון שארצה או אניח זה לבוא עליה בחנם שיש לאדם למחול וליתן ממון לכל מי שירצה לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה...

אם נאמר שבמיוחדת אין איסור, מה פשט קושיית הרמב"ם מאונס ומפתה שיאמר אדם וכו', והרי אם מייחד אין איסור? אלא מוכח ברמב"ם שיש איסור קדשה גם כשמיוחדת לאדם אחד. ומה שכתב הרמב"ם בהמשך הלכה זו: "אבל אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתתמלא הארץ זימה" צריך לומר שלא דוקא כשהניח לרבים והכין למי שירצה, וגורם לכך שיהיה אדם נושא בתו וכו', אלא כמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות: "אבל כשהיה הענין בבחירה והסכמה ירבה זה ויתפשט בארץ" ומתוך כך תמלא הארץ זימה. ומה שכתב הרמב"ם בהמשך ההלכה: "והמכין בתו לכך", קאי גם על תחילת ההלכה כששוכר אדם לבוא עליה בכל ממון שארצה, ולא רק על המניח ביתו מוכנת לכל מי שיבא עליה.

לפי זה דברי הספרא (קדושים פרשה ז'): "נמצא הוא נשוי לבתו ובנו לאחתו נמצא ממלא את העולם ממזירים שנאמר זימה, זה מה הוא", הם הטעם לאיסור קדשה, שאם נתיר ביחיד, אפילו נעשה הדבר בהסכמה, תמלא הארץ ממזרים. דברי הספרא כאן הם התוצאה והטעם של מה שייגרם ולא הגדרת האיסור. דהאיסור הוא אפילו בלא מופקרת אלא שמתוך כך יגיע הדבר כפי שכתב הרמב"ם.

הענין ברצון שניהם יחד ובהסכמה אין דרך לזה.

והראה בזה הטעם ואמר (קדושים שם) ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה. לפי שהפתוי והאונס לא יקרה אלא מעט אבל כשהיה הענין בבחירה והסכמה ירבה זה ויתפשט בארץ. וזה טעם יפה מאוד ומשובח בזה הפסוק והוא נאות לכל מה שזכרוהו החכמים ולמה שהסכימו עליו הדינים התוריים.

מה שכתב הרמב"ם "והראה בזה הטעם" שאם יהיה הדבר בבחירה והסכמה יתפשט זה בארץ, מבואר יותר על פי מה שכתב הרמב"ם בשורש החמישי לספר המצוות:

השרש החמישי שאין ראוי למנות טעם המצוה מצוה בפני עצמה: פעמים יבוא בטעמי המצוות דמיון לאוין ויחשוב בהם שהם מכלל מה שיימנה ביחוד. וזה כאמרו (תצא כד, ל"ת שנו) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה וכו' ולא תחטיא את הארץ. אמרו ולא תחטיא את הארץ הוא טעם לאסור מה שקדם כאילו יאמר כי אתה אם תעשה זה תרבה ההפסד בארץ. וכאמרו (קדושים יט, ל"ת שנה) אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ. שאמרו לא תזנה הארץ הוא טעם כאילו יאמר שטעם איסור זה כדי שלא תזנה הארץ.

כלומר, "לא תזנה הארץ" אינו איסור בפני עצמו אלא טעם איסור קדשה הוא: אם ניתן היה לייחד אף ליחיד, היה הדבר מתפשט ומלאה הארץ זימה.

ובהלכות נערה בתולה (פרק ב' הלכה יז) שהבאנו לעיל כתב הרמב"ם שטעם האיסור הוא כדי שלא תזנה הארץ, ונראה שמשם

הגדרת קדשה, אלא חידוש בהלכות איסורי כהונה, שאף שהפקירה את עצמה לכל לא נעשית זונה ולא נפסלה מן הכהונה שהרי אינה אסורה לינשא לו.

דברים אלו מתאימים עם מה שכתב רבנו יונה שהבאנו לעיל, שאם אתה עושה כן הארץ מזנה ועושה פירותיה במקום אחר. ומובן מה שכתב רבנו יונה להבדיל בין מלך להדיוט, שלמלך הותרו פילגשים בלא כתובה משום שאימתו מוטלת על הבריות ולא יזנו אחרים עמה, ולכן יחוד המלך הוא כעין אישות. אבל בהדיוט יש חשש שאחרים יזנו עמה.

אמנם לדעת הגר"א שהאיסור הוא רק במופקרת, צריך עיון מה ההבדל בין מלך לבין הדיוט, דהקשינו לעיל שאם יש היתר בפילגש הרי צריך להיות גם להדיוט, ואם פילגש אסורה הרי צריך להיות איסור גם למלך. אבל לפי מה שכתבנו יש איסור גם במיוחדת, מלבד מלך שאימתו מוטלת על הבריות ולכן לא יזנו אחרים עמה וזה כעין אישות.

ה"טעם שכתב הרמב"ם בספר המצוות שלא תמלא הארץ זימה, אינו הגדרת האיסור, דאז אסור רק כשמתוך איסור קדשה יגרם שתמלא הארץ זימה ונמצא האב נושא בתו, אלא שמתוך היחוד של אחד יתירו גם רבים לעשות כן ואז תמלא הארץ זימה. ונראה שזו הבנת הרמ"א (אה"ע סימן כ"ו סעיף א) שלרמב"ם יש איסור קדשה אף על פי שמיוחדת אליו וטובלת. וע' בפרשת המלך על הרמב"ם שהסביר את דברי הספרא "יכול על מעשה יחידי" כן: יכול כשזה מעשה חד פעמי אין איסור קדשה, אבל אם מיוחד אשה יש בזה משום איסור קדשה.

אלא שלכאורה פשוט לשונו של הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק י"ח הלכה ב) היא שרק מופקרת חשיבא כקדשה: וכן הבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל אע"פ שהיא במלקות לא נעשת זונה, ולא נפסלה מן הכהונה שהרי אינה אסורה להנשא לו.

יש לתרץ ולומר שמה שכתב הרמב"ם: "שהפקירה עצמה לכל" אינו משום שזו